

ΤΑ ΤΙΜΑΛΦΗ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ

Η τελετή

Στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου η αδελφή μου κι εγώ αλλάξαμε σχολεία και οικογένειες. Χωρίς να το λέμε ο ένας στον άλλον, ήξερα ότι τις ημέρες μάς παρηγορούσαν και τους δύο οι παρέες των φίλων, το άρωμα από τις τηγανητές πατάτες της γιαγιάς στη φωτιά, τα κοάσματα των βατράχων στο ποτάμι, οι μικροσκοπικές σημαίες από τα φύλλα των ελαιόδεντρων που λικνίζονταν ασημένιες και σταχτοπράσινες όταν φυσούσε ο άνεμος, στην κοιλάδα και στα γύρω υψώματα. Μόλις έπεφτε το σκοτάδι, μας κατέθλιβαν οι άδειοι δρόμοι του χωριού με το ωχρό φως των λαμπτήρων ή το λεπτό στρώμα της πάχνης που καθόταν στους αγρούς τα πρωινά, θαμπώνοντας το τοπίο. Μόνο η αδελφή μου έβρισκε το θάρρος να το ομολογήσει στη μητέρα, με τα χνότα της να αγνίζουν λευκά πάνω από τα κεφάλια μας.

Τρομαγμένος μήπως σπάσω κάτι, υποχρέωνα τον εαυτό μου να ισορροπεί ανάμεσα σε κρυστάλλινες νιφάδες και σιωπούσα από ένα φόβο που φάνταζε μεγαλύτερος από το σκοτάδι ή την πρωινή υγρασία. Από το κάδρο των οικογενειακών αποφάσεων απουσίαζα μονίμως, ίσως σε κάποια γωνία να φαινόταν τυχαία το πόδι ή η πλάτη μου. Εγώ θα παρέμενα με τους γονείς μας στην Κρήτη, όπου είχαμε μετακομίσει ένα χρόνο νωρίτερα, και η αδελφή μου θα επέστρεφε στην Αθήνα να μείνει με τους θείους μου.

Από την ημέρα του αποχαιρετισμού μας στο αεροδρόμιο, θυμόμουν λεπτομέρειες ασήμαντες στην πλειονότητά τους. Είχα εκμεταλλευτεί στο έπακρο την ασυνήθιστη, για τα οικονομικά μας, γενναιοδωρία των δικών μου στο σταντ με τα Κλασικά Εικονογραφημένα και στις σοκολάτες που γυάλιζαν στο φως του κίτρινου διαφημιστικού ταμπλό από το γραφείο ενοικιάσεως αυτοκινήτων. Η κοπέλα στη θυρίδα φορούσε ταγέρ στα χρώματα της εταιρίας. Είχε τη θλίψη και την αυταρέσκεια των μοναχικών ανθρώπων που κάθονται στο παράθυρο του δρόμου και προσπαθούν να κερδίσουν τη συμπάθεια των περαστικών, ποντάροντας στη γάτα που χαϊδεύεται στο μανίκι τους. Κάθε τόσο από τις κυλιόμενες σκάλες κατέβαινε και κάτι διαφορετικό. Μια ομάδα νεαρών

Βορειοευρωπαίων με σακίδια στην πλάτη, ένας Γιαπωνέζος με ρεπούμπλικα, χαρτοφύλακα και καμπαρντίνα στο χέρι που κοιτούσε το ρολόι του, ένας μεσήλικας με λυμένο κορδόνι, ο οποίος πριν προλάβει να το σκεφτεί αντίκριζε με ευγνωμοσύνη και φόβο την κατά πολύ νεότερη σύντροφό του να έχει χαμηλώσει στο πλάι του, για να του το δέσει. Δεν ξεχνούσα ακόμη, σαν να είχαν ηχογραφηθεί μέσα μου, τις ανακοινώσεις για τις αφίξεις και τις αναχωρήσεις των αεροπλάνων, σε αγγλικά και ελληνικά, και τη μειλίχια φωνή της υπαλλήλου που θύμιζε περισσότερο τη ζεστασιά της μητέρας όταν καλούσε την οικογένεια στο τραπέζι, για το μεσημεριανό φαγητό.

Είχα συγκρατήσει λιγότερα από τις στιγμές εκείνες που έπρεπε να διευθετηθούν οι τελευταίες εκκρεμότητες για την αναχώρηση της αδελφής μου. Πέρα από κάθε προσδοκία, τη θυμόμουν να βαδίζει μόνη της προς την έξοδο κι εμείς παρακολουθούσαμε αδρανείς, σαν μάρτυρες ενός παράλογου συμβάντος που θα χρειαζόμασταν χρόνο να το συνειδητοποιήσουμε. Με τη ζεστασιά της παλάμης μας ακόμη πάνω στο μάγουλό της και τη μυρωδιά του μετώπου της στη μύτη μας, θα πρέπει να την παρατηρούσαμε αδιαμαρτύρητα να απομακρύνεται ως μέρος ενός σοφού θεϊκού σχεδίου που ήταν αδύνατον να διακο-

πεί, υποθέτω. Φοβισμένη ή απορημένη, θα είχε μάλλον στραφεί προς το μέρος μας μια τελευταία φορά, να χαιρετήσει, από όσα μπορούσα να φανταστώ, χωρίς πραγματικά να θυμάμαι. Δεν είναι απίθανο ότι το βλέμμα της ίσως είχε προλάβει να περάσει από πάνω μας, σαν μια σκιά που έκτοτε όφειλε να μας συνοδεύει για πάντα.

Ανακαλώ αμυδρά στη μνήμη μου την αεροσυνοδό που την είχε αναλάβει, το μεταξωτό της φουλάρι με τους χρωματιστούς κύκλους. Καθώς θα διέσχιζαν μόνες τους το διάδρομο, από την αίθουσα επιβίβασης μέχρι το αεροπλάνο, φαντάστηκα μέσα στην κομψή τσάντα της λεπίδες και κοφτερά μαχαίρια και το χαμόγελό της να εκπέμπει μιαν απόκοσμη λάμψη. Στη δύση του ήλιου, η λευκή επιφάνεια του αεροσκάφους θα επέστρεφε ένα αδύναμο μελί χρώμα και η πόρτα θα θύμιζε το μαύρο στόμα ενός μηχανικού κήτους που κατάπινε τους ταξιδιώτες στην κοιλιά του. Ψηλά στη σκάλα, τα μαλλιά της αδελφής μου θα πρέπει να ανέμιζαν, μακριά και καστανά. Η παλάμη της συνοδού της – ενός Αβραάμ με κοντή φούστα και χυτές γάμπες – θα ακουμπούσε ανάλαφρα στον λευκό λαιμό του κοριτσιού και θα το οδηγούσε. Θα προσπερνούσε τις φωτεινές σειρές των καθισμάτων, χαμογελώντας δεξιά κι αριστερά

στους επιβάτες, και θα έβγαζε το μαχαίρι. Σκεφτόμουν απελπισμένος αν έπρεπε να προσευχηθώ ή να συνεχίσω με τρόπο να φαντάζομαι την αδελφούλα μου σκυμμένη στο βωμό, τις εκκλήσεις οίκτου και τα αναφιλητά της να πνίγονται πίσω από τις σφραγισμένες πόρτες και τον ήχο των τουρμπίνων που δυνάμωνε.

Αν αποσπούσα το βλέμμα μου από το αεροπλάνο, στην άκρη του αεροδιαδρόμου θα παρατηρούσα τη θάλασσα. Ίσως κάποιο πλοίο να έβγαινε από το λιμάνι με λευκό, αφρώδη γιακά γύρω από το ρευστό μπλε που το κρατούσε στην επιφάνεια. Μια βροντώδης, μπάσα φωνή – βγαλμένη από τις χολιγουντιανές *Δέκα Εντολές* του Σεσίλ ντε Μιλ – θα μιλούσε σε μια γλώσσα ακατανόητη και θα δυσκολευόμουν να ξεχωρίσω αν ακουγόταν από τον ουρανό ή από τα μεγάφωνα του αεροδρομίου. Με ρίγος θα παρατηρούσα την αδελφή μου να καθρεφτίζεται στο τζάμι και να πλησιάζει βιαστικά προς το μέρος μας, γιατί ένα απίθανο κριάρι θα είχε πάρει τη θέση του κοριτσιού στην τελετή και θα κατηγορούσα τον εαυτό μου που δεν είχε βρει νωρίτερα το θάρρος να πιστέψει στο θαύμα. Μετά την πρώτη έκπληξη, αντί για την αδελφή μου θα έβλεπα τελικά δίπλα μας ένα άγνωστο πρόσωπο, επειδή θα ήμουν μικρός και

ανόητος και δεν θα είχα διαβάσει ακόμη στον *Εκκλησιαστή* ότι η λύπη ήταν προτιμότερη από το γέλιο. Θα μου έδινε θλιμμένη όψη στο πρόσωπο και θα μου μάθαινε τη ζωή*.

* Εκκλησιαστής, 7-3.

Μεταμορφώσεις

Μετά τα πενήντα, ο πατέρας μου άρχισε να υποδύεται όλα τα πρόσωπα της οικογένειάς μας, ανδρικά και γυναικεία, όπως ο Άλεκ Γκίνες στην κωμωδία των στούντιο του Ίλινγκ *Ο δέκατος τρίτος κληρονόμος*. Όσο περνούσαν τα χρόνια το κείμενο του προσώπου του έμοιαζε να σβήνεται και να γράφεται κατά περίπτωση· ένα παλίμψηστο από μικρές κωμικές εξάρσεις και δραματικές υπερβολές που αναζητούσαν διέξοδο. Παλιά και στέρα χαρακτηριστικά που τα είχαμε αποστηθίσει όλοι μέσα στο σπίτι έδιναν τη θέση τους σε καινούργια. Νέες σκιές εμφανίζονταν κάτω από τα μάτια του, ρυτίδες που λίγο πριν υπήρχαν στο μέτωπό του σβήνονταν μαγικά και μεταφέρονταν γύρω από το στόμα, αιφνιδιαστικές γραμμές κατέβαιναν από τη μύτη προς τα χείλη, δίνοντας διαφορετικό περίγραμμα στο θυμό του. Αρκούσε να παρατηρήσει

κανείς προσεκτικά τα στιγμιότυπα από το οικογενειακό μας άλμπουμ, ή τις επιχρωματισμένες φωτογραφίες στα φαρδιά, βαθύχρωμα κάδρα του μεσοπολέμου. Τις διακυμάνσεις στα χείλη του πατέρα μου, τη σάρκα τους που λιγότευε σταθερά, έτυχε να τις αναγνωρίσω σε φωτογραφία του νεαρού ένστολου θείου του που δολοφονήθηκε εν ψυχρώ σε ενέδρα, στον Εμφύλιο, εξαιτίας προσωπικών διαφορών. Από τις δυο μικρές σακουλίτσες κάτω από τα μάτια του θυμόμασταν τη γιαγιά μου, χωρίς τις σπουδαίες επιδόσεις της στον δεκαπεντασύλλαβο ή τις γοητευτικές αφηγήσεις της από τη γερμανική κατοχή που μου έλειπαν. Ο πατέρας σκεφτόταν και τον παππού μου με συγκίνηση, χένιζε τα μαλλιά του προς τα πίσω, όπως εκείνος, και αναπολούσε τον ήχο του βιολιού του σε αυτοσχέδιες χοροεσπερίδες του 1950, στο φως του φεγγαριού, με παρέες νέων χορευτών δίπλα στα στάχια, μια εικόνα που αργότερα τη συνέδεσα συνειρμικά με τους θεριστές του Βαν Γκογκ και τον μεσημεριανό ύπνο κάτω απ' τις θημωνιές. Τίποτα στη συμπεριφορά του δεν προδίκαζε την επόμενη μεταμόρφωση, ούτε μας άφηνε μεγάλα περιθώρια να ερμηνεύσουμε όσα σκεφτόταν. Είχαμε δεχτεί σιωπηλά ότι άλλοτε θα έβγαινε από το δωμάτιο με τη χοντρή μύτη της αδελφής του, κι άλλοτε θα μας ξάφνια-

ζε με το γενναιόδωρο χαμόγελο της μητέρας του. Ήταν φυσικό το πρόσωπο του πατέρα να κουραστεί γρήγορα ανάμεσα στους ρόλους. Το καταλαβαίναμε από τις αργοπορημένες απαντήσεις του, το μιστελειωμένο μακιγιάζ στην έκφραση του προσώπου που θύμιζε γερασμένο ηθοποιό από περιπλανώμενο θίασο. Κάποτε σωριαζόταν κατάκοπος στην πολυθρόνα του με ύφος σχεδόν τρυφερό ή, ίσως, με ένα αδιόρατο μειδίαμα ικανοποίησης για την επινόηση της κωμικοτραγικής κλοουνερί που απέδιδε τιμή στη μνήμη όσων αγάπησε, χωρίς λόγια, όπως στις παλιές ταινίες του βωβού κινηματογράφου που στο τέλος ο φωτεινός κύκλος σβήνει, αργά αργά, μέσα στο μαύρο.

Κάτω από το τραπέζι

Στο οικογενειακό μας άλμπουμ, οι φωτογραφίες της δεκαετίας του 1970 και λίγο μετά ξεχωρίζουν από τις πορτοκαλί αποχρώσεις τους, σαν να φωτίζονται σε απογευματινό ήλιο ή σαν να έχουν γεράσει δίπλα σε φλούδες πορτοκαλιού. Η ψηφιακή τους μεγέθυνση σχεδόν με απογοήτευσε. Δεν ανακάλυψα τίποτα σημαντικό, όπως στο διήγημα «Blow Up» (Μεγέθυνση) του Κορτάσαρ, που αργότερα έγινε ωραία ταινία από τον Αντονιόνι. Δεν υπήρχε πτώμα ή σασπένς, ούτε κάτι βαθύτερο που μέχρι τότε αγνοούσα, μόνο στιγμιότυπα με τους γονείς, την αδελφή μου κι εμένα. Εδώ ο πατέρας μου επιλέγει μαγνητοταινίες για το μπομπινόφωνο, πάνω στο τραπέζι της κουζίνας, αδιαφορώντας για το κλικ της απαθανάτισης, που θα είχε ακουστεί μερικά βήματα μακριά του. Με ενδιέφεραν όσες είχαν ατέλειες· υποφωτι-

σμένες γωνίες και θολές επιφάνειες, έκρυβαν πίσω τους ένα παιδικό χέρι που αναζητούσε το φακό, αγνοώντας όσα θα ακολουθούσαν ή τον εαυτό μου κρυμμένο κάτω από το τραπέζι, στο αριστερό άκρο μιας σκοτεινής φωτογραφίας.

Συνήθιζα να κρύβομαι εκεί και να παγιδεύω το χώρο με τα μάτια μου. Οι άλλοι έμπαιναν ανυποψίαστοι να αφήσουν ένα σημείωμα στο ψυγείο και έβγαιναν μασουλώντας φρυγανιές και κουλουράκια. Ο τακτικότερος επισκέπτης της κουζίνας ήταν η μητέρα μου, δίπλα στο νεροχύτη, που τον ονόμαζα πηγή. Στεκόταν αμίλητη και σκυφτή στα λίπη των πιάτων. Οι ακτίνες του ήλιου στο δυτικό παράθυρο φωτιζαν με λεπτότητα και θέρμη το πρόσωπό της· κάπως έτσι θυμάμαι ότι μεγάλωνα, απαρατήρητος, κάτω από το τραπέζι της κουζίνας· ανταύγειες από ξεθωριασμένο φως έφταναν μέχρι το σημείο που καθόμουν και μελετούσα τις κινήσεις της. Το νερό στράγγιζε αφήνοντας παράξενους ήχους. Σίγουρος ότι θα με δεχτεί, εγκατέλειπα το κρησφύγετο και παρουσιαζόμουν μπροστά της αλαζονικός σαν τρόπαιο. Στην αρχή υποκρινόταν την έκπληκτη, αλλά μετά χαμογελούσε.

Σε άλλες περιπτώσεις, με πρόδιδαν ανεπαίσθητα τριξίματα ή ένα αδέξιο χτύπημα του κεφαλιού στην

καρέκλα, ενώ προσπαθούσα να δω καλύτερα. Δεν είχε νόημα να κρύβομαι, η θέση μου είχε αποκαλυφθεί στον εχθρό, και αποδεχόμενοι τους όρους εν λευκώ. Άφηνα το πλαστικό μου πιστόλι στο έδαφος, σαν να το κατέθετα σε μνημείο, και σηκωνόμουν με μάτια που θύμιζαν τους αντάρτες του ΕΛΑΣ, κινηματογραφημένους τον Φεβρουάριο του 1945 να παραδίδουν τα όπλα. Επέστρεφα στη μητέρα μου. Η γραμμή της σκιάς της κατέβαινε από τον τοίχο προς το δάπεδο, με σκέπαζε, και στεκόμουν αμίλητος δίπλα της, στο μάρμαρο του νεροχύτη. Ο στιλπνός όγκος υψωνόταν επιβλητικός, κι όσο κι αν σηκωνόμουν στις μύτες των ποδιών το θέαμα των πλυμένων κουζινικών παρέμενε μια ηχητική εικόνα που γονιμοποιούσε τη φαντασία μου. Έπειτα, εκείνη θα με σήκωνε ψηλά για να δω αυτό που ήθελα, αλλά μόλις οι γυμνές πατούσες μου αιωρούνταν, τίναζα τα πόδια στον αέρα και της φώναζα να με αφήσει πάλι στο έδαφος και την έδιωχνα. Δεν την ήθελα πια κοντά μου· με το όπλο παρά πόδα γύριζα στο κρησφύγετό μου – στο ημίφως του δάσους, με κορμούς από πόδια καρεκλών και φυλλώματα υφασμάτινα.

Συχνά δεν εμφανιζόταν κανείς στην κουζίνα και βυθιζόμουν στα μεγάλα σαλιγκάρια που ήταν τυπωμένα στα πλακάκια του δαπέδου. Ακολουθούσα με

το δάχτυλο ένα μυρμήγκι μέχρι που εγώ βαριόμουν κι εκείνο έβρισκε έναν απαλό θάνατο στο τραπεζομάντιλο. Όταν η μητέρα έπρεπε να λείπει, κλεινόμουν μέσα στο ντουλάπι με το σιφόνι του νεροχύτη και άκουγα λυπημένος τις σταγόνες που στράγγιζαν και έπαιρναν το δρόμο προς τη θάλασσα. Σχηματιζόταν στον οισοφάγο μου μια πικρή γεύση, και αργότερα άρχισα να υποπτεύομαι ότι οι σταγόνες στο σκοτάδι και στη σιωπή του νοτισμένου ντουλαπιού θα πρέπει να έμοιαζαν με το χυμό του σώματος που ο αρχαίος γιατρός Γαληνός ονόμαζε μελανή χολή.

Αν ο πατέρας ήταν στο σπίτι, και ήταν απόγευμα, οι συνήθειες άλλαζαν. Θα έβλεπα τα μοβ σκέλη της πιτζάμας του δίπλα στο νεροχύτη, έπειτα ο ήχος από το νερό της βρύσης και το κροτάλισμα του ποτηριού στον μαρμάρινο πάγκο. Το ξεφύλλισμα της εφημερίδας ήταν το σύνθημα για να περιεργαστώ στα κρυφά τις παντόφλες του, που έμεναν εκτεθειμένες δίπλα στο τραπέζι, με τα πόδια του να αναπαύονται στο σκαμπό. Με τα χρόνια, είχαν πάρει το σχήμα του ποδιού του και τίποτε δεν θα άλλαζε, παρά τις προσπάθειες να χωρέσω και τα δυο μου πόδια στην ίδια παντόφλα. Τον κατασκόπευα. Υπόκωφοι ήχοι από το λαιμό του υπογράμμιζαν την ικανοποίηση του πατέρα μου στο γύρισμα των σελίδων. Τα

μάτια του ακολουθούσαν με έξαιψη τις περιγραφές από την πανηγυρική προέλαση του κινήματος, σε όλη τη χώρα το ζεστό καλοκαίρι του 1980.

Κάτω από το τραπέζι ανακάλυπτα πράγματα. Θυμάμαι ότι ήταν καλοκαίρι και παρατηρούσα με απορία ένα μικρό στρας που από τις γιορτές απέφευγε επιδέξια την επιμελή σκούπα της μητέρας. Πασπαλισμένο με στρασάκια, το φελιζόλ θα έγραφε «*Εντυχές το 1980*» ή «*Εντυχές το 1981*», πάνω στο χριστουγεννιάτικο δέντρο του σαλονιού. Ήταν ένα αστραφτερό σύμβολο για το πέρασμα των παιδικών μου χρόνων. Μαζί με τη μυρωδιά της γόμας στα σχολικά τετράδια, που στοιβάζονταν στο γραφείο μου κάθε Σεπτέμβρη, και το κουτί με τα πλειϊομπιλ, το οποίο με περίμενε στο πάνω ράφι της ντουλάπας την παραμονή πρωτοχρονιάς, με έπειθαν ότι ο χρόνος περνούσε στ' αλήθεια, ότι δεν ήταν μια ακόμα ανόητη εφεύρεση της μητέρας μου, για να με υποχρεώνει να διαβάζω τα μαθήματα. Εκείνο το απόγευμα, ο πατέρας είχε βήξει απότομα και με τις άκρες των δαχτύλων του άρχισε να αναζητά στα τυφλά τις παντόφλες, χωρίς να σηκώσει το κεφάλι από την εφημερίδα. Με είχε αιφνιδιάσει με το στρασάκι στο χέρι και αισθάνθηκα ένα μικρό κόψιμο στο μάτι.

Καθώς μεγάλωνα, άρχισα να ξεχωρίζω τη μητέρα

στις σκάλες, με το βιαστικό βήμα της επιστροφής, να συμμορφώνομαι με τον αναγκαστικό αποκλεισμό μου από το κρησφύγετο, όταν έπρεπε να καθαριστεί, να νιώθω ντροπή που κρυβόμουν ακόμα κάτω από το τραπέζι, παρακολουθώντας τους μεγάλους ή φοβισμένος για μια αναπόφευκτη τιμωρία· με διαβεβαίωναν πως είχα γίνει ολόκληρος άντρας. Τώρα, επισκέπτομαι μηχανικά το νεροχύτη για να πιω νερό ή δοκιμάζω να αναβιώσω την ατμόσφαιρα μιας εποχής, να κρυφτώ ξανά κάτω από το τραπέζι, με γελοία αποτελέσματα. Κυρίως περιορίζομαι στο να παρατηρώ τις φωτογραφίες που μεγεθύνω ή θυμάμαι την πικρή γεύση στον οισοφάγο από τη μελαγχολία του Γαληνού και το απρόσμενο εύρημα, το καλοκαίρι του 1980, δίπλα στον πατέρα μου.

Όποτε νιώθω μια μικρή ενόχληση, κάτι θολό στην όραση, απομακρύνω το σκουπιδάκι από το μάτι μου. Σκέφτομαι το ενδεχόμενο να συναντήσω και πάλι μια βλεφαρίδα, απότομα βγαλμένη από το ύφος της μητέρας μου, που συνήθιζε να μπαίνει στην κουζίνα με υπαινιγμούς και με το καθρεφτάκι της, την εποχή που κρυβόμουν κάτω από το τραπέζι. Αν είμαι σε καλή μέρα ξαναπιάνω το μυστήριο με το στρασάκι που κάποτε με βεβαίωνε για τη διαδοχή των χρόνων. Δυσκολεύομαι ακόμα να καταλάβω πώς

είχε καταφέρει να αντισταθεί για μήνες στη μητέρα μου που σάρωνε με φροντίδα τα πάντα. Ο πατέρας, ένας ορκισμένος εραστής της πολυθρόνας, είχε αναζητήσει ξαφνικά τις παντόφλες του πάνω στα πλακάκια, με την παρόρμηση να βγει και εκείνος στο δρόμο για να συμβάλει στη νικηφόρο προέλαση του κινήματος.